

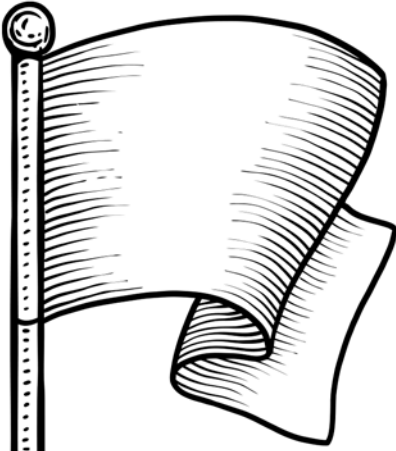
www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Copyright © 2024, Aleksandar Jugović
Copyright © 2024 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05044-8

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Aleksandar Jugović

SLAVA ŽIVIMA

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2024.

*Uzalud ljudi nastoje da se krvlju očiste
kada se desi da se krvlju okaljaju,
kao god kada bi neko ko je u blato ugazio
pokušao da se blatom opere!
Ta, za ludaka bi ga proglasio
svaki čovek ako bi ga spazio da to čini!*

Heraklit Mračni

REPERTOAR ZA DUŠU

U Rečniku Matice srpske pod pojmom rehabilitacija piše: 1. a. „uspostavljanje, ponovno priznanje ugleda, prava, poverenja“. Dan-danas mi je pred očima krvavi osmeh Senidinih brata, mog nesuđenog šuraka, i voleo bih, radi obesmišljavanja države i njenog poretka, da on mrtvim ustima pročita presudu koja će Canetu Orlandiću, zločincu, vratiti oduzeto dostojanstvo.

Voleo bih da presuda bude doneta u Muzeju Banjičkog logora. Voleo bih da iz humki ustanu pobijeni, mučeni, da se raduju, zaigraju kolo, pa u pauzi, kad se umori harmonikaš, poslušaju Lili Marlen sa razglasa, u čast ispravljanja istorijske nepravde. Imam neutaživu želju da gledam kako se duhovi logoraša izvinjavaju što su postojali kao ljudi, što su sami, na svoju ruku, veselo, s ushićenjem trčali ka Banjici.

Neka se raduje nacija što će se sprati ljaga sa imena zločinaca, zlotvora, na svoju sramotu, na moju sramotu što sam živ, na sramotu činjenica koje niko ne priznaje.

Nije bilo ni saradnika okupatora, ni rata, ni klanja, ni streljanja. Muzej Banjičkog logora pretvoriti u diskoteku, obavezno, neka omladina u njemu đuska, nek se tu napija, drogira, polno opšti, sram nas bilo što to nismo ranije učinili.

Rehabilitovati i Hitlera, ovde u Beogradu, u našem sudu, neka se potru suviše činjenice, nije bilo ni Drugog svetskog rata.

Mi saradivali sa okupatorom?! Pa kad nisu postojali saradnici, i nije postojao okupator, kako je to onda moguće?

U bradu svašta sebi govorim, ali čim ugledam čoveka, začutim. Ljut sam u sebi. Uplašen u sebi. Poražen u sebi. Pišem knjigu u sebi. Umro sam u sebi. Tako kivan, ozlojeđen, idući ulicom, boginjam, predem misli, kao što je moja majka Milica prela vunu, nekada davno, pre rata, u Ralji.

Bogoradim i dok se teško penjem uz stepenice Arhiva, ne hodam, vučem se, slično paščetu kome je iz zabave pijani šinter prebio zadnje noge.

Možda samo sanjam. Zaustaviće se, zaustaviću ovu pomamu za rehabilitacijom zločinaca.

Koliko je čovek neiskren, tačno toliko i sanjari. A sanjarenje je samo pogrešna pretpostavka da će neko drugi, neka stihija, sila, rešiti sudbinu u vašu korist.

Nesuđenoj supruzi Senidi na grob odlazim svakog dana. Nije mi teško, naprotiv, želim biti pored nje. Ostalima do kojih mi je stalo ne idem u posetu, oni meni sami dolaze.

Njihove kosti pohranjene su na nepoznatim lokacijama, ali lica pokojnika, glasovi, stanuju u mojoj glavi, i gde god krenuo, šta god radio, sa mnogom su, izranjaju iz prošlosti kao talasi, pa kad se mrtvo more uzburka, donese živopisne slike mučeništva u slavu ničemu, nikome, ništavilu koje se lažno predstavlja kao život, a njegov uzvišeni sadržaj tobož čine dostojanstvo i čistota duha. I tako bi se mogla semantika okarakterisati kao promašena nauka, antropologija kao podvala životinjama. Ali šta će siroma' čovek, ne može i neće mimo sveta.

U desetoj deceniji sam, nepristojno je biti toliko star. Ružan sam sebi u ogledalu. Zato ga i izbegavam. Ružan sam još više ljudima, deformisanog lica, ušiju otegnutih do ramena, u mašne bi se mogle

svezati, velikog ispucalog nosa, bezbojnih očiju, strašilo sam i nika-kvo društvo. Teško obličim glasove u reči, vadim ih kao kestenje iz vatre, pa ih okrećem, hladim u ustima pre nego što ih izgovorim. Ipak, misli su mi čiste, krepke, služe me, iako ih telo ne prati.

Nisam bio dovoljno dobar brat, nisam bio dovoljno dobar sin, još manje čovek na koga bi se mogla osloniti voljena žena. U stvari, sve sam bio pomalo, površno, iz nagona, iz potrebe za ljudima, a suštin-ski, sve to pomalo pretvaralo se u veliko ništa pod uticajem straha i sebičnosti koju taj strah produbljuje.

Ljubazan je mladić u Arhivu, umnožio je Novo vreme, složio fo-tokopirane primerke na sto, skuvao i kafu.

„Gospodine Vilovski, tu je sve što ste tražili, od polovine jula do pred kraj avgusta 1941. godine. Izvinite, čeka me posao, izvinite, po-služite se, sad ću ja“, izlazi iz kancelarije i ostavlja otvorena vrata.

Ne ostavlja ih slučajno otvorena, očekuje moj brzi odlazak. Nai-zgled poštuje starce, verovatno sve odreda, verovatno tek radi reda. A zapravo nema strpljenja i interesovanja za razgovor. Kafa je za-mena za sikter.

Zurim u fildžan. Oblak na vrhu šoljice zgusnuo se u kroki Caneta Orlandića. U trenu mi se pred očima zaljuljaše zidovi kancelarije, ali se ubrzo iznova umiriše. Ponižavajuće često poslednjih godina stvore se uslovi da umrem, ali naleti smrti neprimetno odu, ostave me živog iz nekog razloga.

Znam, proganja me prošlost. Trebalo bi, valjda, da se pomirim sa njom kako bih na miru napustio bojište. Trebalo bi da se pomirim sa ljudima koji još žive samo u mojoj glavi. Trebalo bi da žrtva ko-načno dâ oprost svojim dželatima, kako dolikuje pravedniku. Protok vremena ionako služi da razlike potre.

Nisam ni srknuo kafu. Stvarajući buku štapom, bez koga se ne bih dovukao do Arhiva, bez koga se ne bih dovlačio ni do Senidinog groba gotovo svakog dana, koračam niz dugačak hodnik. Metalni

vrh pomagala hvata ritam, odjekuje dohvatajući pod, spala mu je gumena navlaka. Danima sam pokušavao da je nađem. Želim biti tiši, sramota me, najavljujem dolaske u bolnicu, u apoteku, u prodavnicu. Skrećem pažnju ljudima na ulici, na groblju uznemiravam, budim mrtve.

Nepodnošljivo je iritirajuća ritmična buka koju stvaram gde god pođem. Kao dobošar sam, koji obznanjuje veliku vest o sebi. Pod miškom stežem fasciklu sa fotokopiranim stranicama koje svedoče o jednom jezovitom vremenu, o strašnom udesu. Sa navršenih devedeset šest godina, sa odstojanja dužeg od šezdeset godina, i dalje se vraški plašim tog davnog perioda.

Речи комесара г. г. Васиљевића и Аврамовића на конференцији у Ужицу

„МОРАМО ПОЋИ ЧВРСТО И СВЕСНО за стварним потребама српске заједнице“

„Ми смо дошли да створимо сваком грађанину могућност за рад и опстанак“

Ужице, 15 јула

На својој иницијативној југу по западној Србији, иницијативној су у Ужице дошле комесари Министарства Привреде инж. г. Милоша Васиљевић и комесар Министарства саобраћаја инж. г. Ра-

пре Ђодне, иза њих немачким властима, комесари су одржали у хотелу „Парис“ конференцију са привредницима из овога краја, угледним грађанима из Ужица и шефовима надлежности. Конференцију је отворио председник оштинског привредног одбора, који

— Вама се мора рећи истинито и говорити истину. Ми смо живели обавијени лажима и као јавни живот био је потонуо у једну огромну лаж. Зато је потребно што пре ове старе навике и ту лажну атмосферу уклањати и чистити. На нама је дужност свих нас без разлике, да прихватимо пријатељску сарадњу победника, који наш пораз није желео, и који настоји да нам у поразу помогне.

„Ми данас видимо задовољавајуће успехе нове организације рада и ми морамо поћи чврсто и свесном вољом за стварним потребама српске заједнице.“

СТРЕЉАЊЕ ДЕСЕТ КОМУНИСТА

Београд, 17 јуна (ДНБ)

Са надлежне страље се саопштава:

И поред преко штацине и радија објављених комунистички елементи покушали су поново у ноћи од 12 до 13 јула 1941 да у околини Обреновца изврше дела саботаже. Због тога су данас, ради припремања ових дела саопшћу месту стрељана следећа лица, позната као комунисти:

- 1) Галић, Самуило Алексије из Обреновца;
- 2) Андрић, Јованов Војин из Обреновца;
- 3) Мартић, Живојина Богољуб из Забрешја;
- 4) Пантелић, Драгољуб из Обреновца;
- 5) Трајков, Александар из Обреновца;
- 6) Радовановић, Милорад из Обреновца;
- 7) Расни, Иван из Обреновца;
- 8) Рацић, Милана из Обреновца;
- 9) Стубинчевић, Живојин из Обреновца;
- 10) Марковић, Богољуб из Забрешја.

Још једном се указује на то да ће се код ових дела саботаже и насиља применити најопштније и најсуровије казне (Агенција)

Јединица привредника и дужност привредника је да се створи нормалан и самостојан привредни живот да подигнемо земљу и да национал-

СТРЕЉАЊЕ 16 КОМУНИСТА И ЈЕВРЕЈА У БЕОГРАДУ

Београд, 17 јуна (ДНБ)

Са меродавног места се саопштава:

И поред опомене, учињене тек пре два дана, и досадашњих строгих противмера, неоговорни комунистичко-јеврејски противнародни елементи покушали су ноћас да изврше дела саботаже на јавним постројењима на територији града Београда.

Због тога је данас стрељано 16 истаннутих комуниста и јевреја.

У случају понављања оваквих дела, приступиће се истим противмерама.

(Агенција Рудник)

— вицекраљ

1.

Sa ministrima koji su bili u poseti Užicu bio je i Cane Orlandić, solunac, ispred koga sedim ponizno kao đak pred učiteljem.

U podrumu zgrade na Slaviji upaljena sveća obasjava prljave zidove, miluje fleke od krvi mučenih i ubijenih, dok se u isto vreme zagasita svetlost jutra s naporom probija kroz prozorče udenuto pri plafonu, maleno, kao otvor za cev puškomitraljeza bunkera. Bez plamena sveće podrumom bi vladala polutama, taman tolika da ne bismo Orlandić i ja mogli jedan drugog prepoznati.

Deli nas naizgled samo drvena daska stola na kojoj je špil karata, a zapravo, kao ljudi, udaljeni smo koliko su mesec i sunce – on počinje gde se ja završavam, on je čovek tmine, a ja čovek svetlosti pozornice i slave. On lovi po ćoškovima gde ga niko ne može videti, ja lovim na sceni, kada svi u mene gledaju.

Čita mi presudu.

„Lav Vilovski, Srbin iz Ralje, po profesiji glumac, u ime naroda osuđen je, na današnji dan, 16. jula 1941. godine...“, zastaje, mršteći se, u pola rečenice.

Dugo, u tišini, prelazi pogledom preko papira, odmahuje glavom poput strogog lektora, podiže obrvu, šmrkće, žmirka. Pušta me da

tonem u neizvesnost, daje vremena strahu da me sveg okuje. Onda opusti mišiće oko usana, prevuče dlanom preko presude kao da je gladi, pa zagrebe noktom hartiju dovoljno vešto da proizvede zvuk od koga mi jeza prostruji telom.

Iščekujem strašnu kaznu. Plamen sveće titra, divlja i umiruje se na mahove, pojačava mi nespokoјstvo ta nepouzdana svetlost što naizmenično umire i oživljava. I ona služi da zastraši, kao da već nije dovoljan sâm Orlandić i sve što on predstavlja.

Grozničavo tražim razloge nepoznate krivice. Mogao me pomešati sa nekim, mogao me neko lažno potkazati, takvo je vreme, gadno, nepredvidivo, a ljudi nepouzđani, beščasni od pamtiveka. Ali zar i najispravniji ljudi ne završiše na lomači!

Orlandić se ceri kao lisica i polako spušta list hartije pred mene. Na njemu nema nijednog slova, zarez, papir je čist, prazan.

Igra se ljudima, vara kao i na kocki. Šegači se s moјim strahom. Siluje ga, mrcvari.

Uzima špil karata sa stola. Dugo meša karte, iskusno, izvežbanim prstima premeće ih iz ruke u ruku, s jagodice na jagodicu, ne skidajući osmeh nadmoći sa usana. Najzad širi karte u lepezu. Na meni je da izvučem svoju sudbinu.

Izvlačim žandarma u piku. Orlandić me gleda prodorno, oštro, upire kažiprstom u mene, pa okreće prst ka sebi. Iz kožne futrole ispod sakoa izvlači pištolj i spušta ga na sto.

„Nisi se proslavio. Hapšenje! Lošu si kartu izvukao za sebe. Hajde, još jednom, hrabrije!“

Nesigurnim pokretom vraćam mu žandarma u piku. Ne stavlja ga među ostale karte, odlaže ga pored revolvera što spreman čeka da mi raskomada pluća.

Bridi mi teme.

Ponovo vučem kartu. Jasno mi je, na lutriji sam koja ne nudi dobitak, ne nadam se boljoj sreći nego manjoj nesreći. Ruka

nekontrolisano drhti. Pri treptavoj svetlosti sveće podmuklo me gleda karo žandarm, uvija se među mojim prstima, priviđa mi se – naginje se u pasu kao da mi se klanja.

„Vidiš i sam, sa mnom nema pogađanja. Ovaj je za tvog brata Vuka. Hajde još jednom, treća sreća“, Canetu se vilica krivi od smeha, nepristojno se raduje pred drhtavcem, ne skriva zadovoljstvo što spretno atakuje na uznemirenu psihu. Oseća da je trikom uspeo više nego što bi rečima. Lišio je sebe dodatnog objašnjavanja.

Treći put izvlačim žandarma u trefu. Ujaka mi Gvozdenu, pub zeva i odmahuje glavom. Učestvuje u Orlandićevom triku, dosadan mu je, ko zna koliko puta ga je lukavac ponovio pred svojim žrtvama. Ipak mi naposletku namiguje, kao da bi mi rekao – trik je jednostavan, ali tvoj je položaj vrlo, vrlo složen.

„Ne znam tačno za koga je treći, ali Vuk zna. Obećao mi je veliku informaciju.“

Progutah jedva sakupljenu pljuvačku u suvim ustima.

Vuk je obećao informaciju. Veliku. Reči se zakivaju u mozak ljuto kao zarđale čivije. U šta li se upleo moj bezumni brat, taj kockar, to bezvredno piskaralo, ta lakomislena budala? Zar s Orlandićem šuruje? I kome je namenjen treći žandarm? Nije valjda... To ne sme biti... Nije valjda Gvozdenu?!

U trenu me probode mač za koji sam bio uveren da ga Vuk nikada, ni po koju cenu ne bi izvukao iz korica. Pretrnuh od zastrašujuće slutnje. Zakovitlaše se misli bez reda i kraja, zamršiše se u kudelju koja mi zamagli um.

Kroz nju, kao kroz paučinu, propadam u duboku zjapinu. Otvorila se poda mnom, lebdim sa sve stolicom, ispred očiju mi treperi odblesak plamena sveće kao krila nekog crno-belog leptira. Ovo mora biti san. Trljam kapke, gledam u pod, ne smem podići glavu, vrebaju me sâm nečastivi, nadzirem reči kako se ne bi otelo suvišno iz grla. Brat mi je odjednom beskrajno tuđ.

Orlandić ustaje, uzima pištolj i gasi prstima plamičak sveće.
„Vratiću se, a ti razmisli imaš li šta da mi kažeš.“

Iskrao se kao utvara iz mraka koji se razbokoravao oko mene, iz mene. Tresnula je teška gvožđurija vrata o ragastov, zamandalila me svom težinom samog u podrumu. Ne znam kada će se moj sudija vratiti, nisam posve siguran ni da li će se vratiti. Odlaskom me je prepustio još okrutnijem nespokoјstvu, sračunato je produbio agoniju. Ostajem da sam-samcit čekam presudu.

Odjednom sam u zloj budućnosti, vrtim najgore zaplete i epilogе, rovari mi po moždanoj kori crv sumnje, gmiže po svakoj brazdi, golica neurone, nisam više vlasnik svog života, odsad pripadam uznemirenosti koja se ne dâ obuzdati.

Ne osećam utrnule noge, u mahnitој uobrazilji nazirem na hladnom podu opruženo čudovište, zmaja, njuši me, liže jezikom, od stopala do butina već sam pojeden, nema me, a moj Vuk, bezumni, ništarija, kao fantazma lebdi u tmіni i smeje se, smeje se, smeje se, i prihvata nekakvu pticu na dlan, miluje je, a ptica raste i raste, nadimaju joj se raširena krila, pa nabrekla probada Vuku oba oka, oslepljuje ga u dva udarca kljunom.

Bože, ne daj da slepac povede u provaliju i Gvozdena!

2.

Trgoše me vrata koja ponovo zaškripaše. Napokon osetih blago olakšanje.

Sa fenjerom u ruci, Orlandić gotovo veselo korača ka meni, prilazi stolu neusiljenim bezbrižnim hodom. Spušta svetiljku, povlači pantalone uvis, ka struku, zateže kaiš. Njegovo nonšalantno držanje i odsustvo nervoze vodi mi um na hiljade adresa, ali na svakoj stanuje moj ujak Gvozden.

Iz džepa izvadi kutiju šibica i baci je pred mene.

„Upali sveću, da ugasim ovaj fenjer, pri kraju je“, opljunu jagodice i stisnu fitilj koji zakratko zacvrča.

Jedva kresnuh palidrvce. Drhtim kao prut, kao promrzao prinosim vatru sveći. Plamičak se konačno održa.

„Bravo, vratio si svetlost u mrak! Jebem ti ove podrumce, čovek u njima može da satrunel!“

Prevejani lisac, tobož ne voli tamu. Nemo ga posmatram. Hoće li mu zaigrati očni živac, hoće li pokazati mrvu nelagode zbog mene? Očigledno neće. Ali zato meni igra vilica, poskakuje protiv moje volje. Skršio me, potpuno.

„Dakle?“, upita me srdačno, gotovo prijateljski.

Slegnuo sam ramenima. Ne znam šta da odgovorim, ne znam šta očekuje od mene. Štitim se tišinom koju narušava samo muklo dobovanje mojih đonova po kamenom podu podruma.

Potpuno je utvrdio nadmoć. Žustrim pokretom ubaci špil karata u fioku, a onda, neočekivano, izvi vrat, položi ruke na sto, nagnu se i unese mi se u lice.

„Mogu presudu i pocepati“, izusti tiho, šapatom, zaverenički. Zarozao je nos, podigao usnu kao konj kad rže, otkrio zube i prebacio grubo jezik preko tamne gleđi.

Začudio me, iznenadio, na prepad podgrejao nadu da sam možda deo nekog žalosnog nesporazuma, neke nesrećne pogreške. Nevoljni učesnik nekog iščašenog eksperimenta. Da će mi se još i izviniti.

Na tren plitko verujem u nemoguće, u pravila iznikla u dalekim vekovima, u civilizacijsku normu, u postojanje nekakvog sistema među ljudima. Uzdam se i u svoju posebnost, u slavu koja me štiti, u bojazan vlastodržaca od mogućeg širokog, buntovnog odgovora javnosti, od pobune moje publike ukoliko bih stradao nevin. Uzdam se u pretpostavku da nijedna država ne odlučuje stihijski, da nijedna država neće tek tako, iz hira, napasti priznatu, uvaženu, znamenitu ličnost, pa ni okupirana.

Šta ti je čovek, začuđen je pred bezdušnošću sveta, još više začuđen sopstvenom nadom da ima pravde i među varvarima!

A znam, nisam izopšten iz današnjeg sveta, svedok sam, i ja i svi oko mene – pravo je uveliko suspendovano, pravo ne postoji, svelo se na ucenu. Uzimaju ga pojedinci u svojinu. Pogažena je pravda, nema čak ni milosti. Pobuna je ludost koju ne podržava nijedan žitelj Beograda. Ako bi se iko i pobunio, postao bi bitanga, probisvet koga treba likvidirati jer harmoniju okupatora i okupiranih dovodi u pitanje.